

УДК 657.412.7 : 336.71

Амбарчян В.С., к.е.н, доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ ЗА АКТИВНИМИ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКІВ УКРАЇНИ

В статті розкрито методику формування резервів за кредитними операціями банків для юридичних та фізичних осіб. Представлено логічну послідовність дій в процесі оцінки величини кредитного ризику та розрахунку необхідної суми резерву до формування. Надано характеристику активів, що можуть використовуватися в якості забезпечення зобов'язань за кредитами.

Ключові слова: кредитні операції банків, резерви за кредитними операціями, кредитний ризик, забезпечення кредиту.

Ambarchian V.

METHODOLOGY OF LOAN RESERVES CALCULATION BY UKRAINIAN BANKS

The paper considers methodology of reserves calculation on bank loan transactions for two types of borrowers: legal entities and individuals. The author presents consistent sequence of procedures to be performed in order to assess credit risks and calculate the required sum of reserves. The paper characterizes assets that may be used as collateral of loan commitments.

Key words: loan operations of banks, loan loss reserves, credit risk, loan collateral.

Амбарчян В.С.

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ РЕЗЕРВОВ ЗА АКТИВНЫМИ КРЕДИТНЫМИ ОПЕРАЦИЯМИ БАНКОВ УКРАИНЫ

В статье раскрыто методику формирования резервов за кредитными операциями банков для юридических и физических лиц. Представлено логическую последовательность действий в процессе оценки величины кредитного риска и расчета необходимой суммы резерва. Охарактеризовано активы, которые могут использоваться в качестве обеспечения обязательств по кредитам.

Ключевые слова: кредитные операции банков, резервы по кредитным операциям, кредитный риск, обеспечение кредита.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В процесі здійснення операцій банками із залучення та розміщення грошових коштів завжди існує ймовірність їх неповернення, що негативно вплине як на фінансовий стан кредитора, так і на стан грошово-кредитного ринку країни. З метою мінімізації ризиків невиконання боржником зобов'язань, банки формують резерви для покриття можливих втрат. За операціями із залучення коштів на рахунки банків формуються обов'язкові резерви, в свою чергу, активні банківські операції підлягають спеціальному резервуванню.

Порядок формування резервів за пасивними операціями банків встановлюється Положенням про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні [1]. Обов'язковому резервуванню «підлягають усі залучені банком кошти, за винятком кредитів, залучених від банків-резидентів, коштів, залучених від міжнародних фінансових організацій, а також коштів, залучених на умовах субординованого боргу» [1]. Ставки обов'язкових резервів встановлюються НБУ у відсотках до загальної суми залучених строкових депозитів та депозитів до запитання. Обов'язкові резерви виконують роль забезпечення зобов'язань банків перед вкладниками, та слугують важелем впливу НБУ на грошово-кредитну систему країни.

Якщо процедура формування обов'язкових резервів за пасивними операціями банків не потребує складних розрахунків та глибокого аналізу, то процес формування спеціальних резервів за активними операціями вимагає більш детального вивчення. Спеціальні резерви формуються з метою управління кредитними ризиками та мінімізації негативного впливу неповернення позичених коштів на фінансові показники окремого банку та макроекономічні показники всієї грошово-кредитної системи країни.

Дотримання всіх процедур формування резервів за кредитними операціями дозволить банкам правильно оцінити наявні кредитні ризики та уникнути непередбачених збитків від знецінення активів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання формування та використання резервів за кредитними операціями банків розкриті в працях Л.М. Кіндрацької [2], Л.П. Снігурської [3,4], П. М. Сенищ, В. І. Ричаківської, М. Л. Лапішко [4]. Вищеперераховані науковці розкривають методикою розрахунку сум резервів після визначення коефіцієнту ризику кредиту. Разом з тим, процедура розрахунку коефіцієнта ризику та визначення факторів, що впливають на його величину, не знайшли відображення в наукових публікаціях.

Цілі статті. Ціль статті полягає у розкритті методики формування спеціальних резервів за кредитними операціями банків, а також у визначенні видів забезпечень, що враховуються під час розрахунку сум резервів до формування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Резерви під втрати за активними операціями – це резерви для покриття можливих збитків за активними операціями, щодо яких існує ймовірність непогашення боржниками. Банки України зобов'язані формувати резерви за наданими кредитами, цінними паперами, дебіторською заборгованістю, коштами на рахунках в інших банках.

Резерви за наданими кредитами формуються з метою управління кредитними ризиками. Відповідно до Методичних вказівок щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України кредитний ризик - «це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банківською установою або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання» [5].

Методика формування та використання резервів за активними кредитними операціями банків регулюється Положенням про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями №23 [6]. Об'єктами резервування є кредити, надані банкам (крім НБУ), кредити, що надані юридичним особам (за операціями репо, за врахованими векселями, за операціями факторингу, іпотечні, в поточну діяльність), кредити, що надані органам державної влади та місцевого самоврядування, а також кредити, що надані фізичним особам (на поточні потреби, фінансовий лізинг, за врахованими векселями, іпотечні).

Відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, заборгованість за кредитними операціями, що визнана безнадійною, списується за рахунок спеціальних резервів [7, р.3, гл.1]. Таким чином, сума кредиту списується за рахунок резерву у випадку, якщо заборгованість визнана безнадійною до отримання – існує впевненість кредитора в непогашенні наданого кредиту або його частини. Проте для віднесення кредиту до категорії безнадійного попередньо необхідно оцінити ризики невиконання боржником взятих зобов'язань. Схематично логічна послідовність дій в процесі формування резервів за кредитними операціями банків представлена на рис. 1.

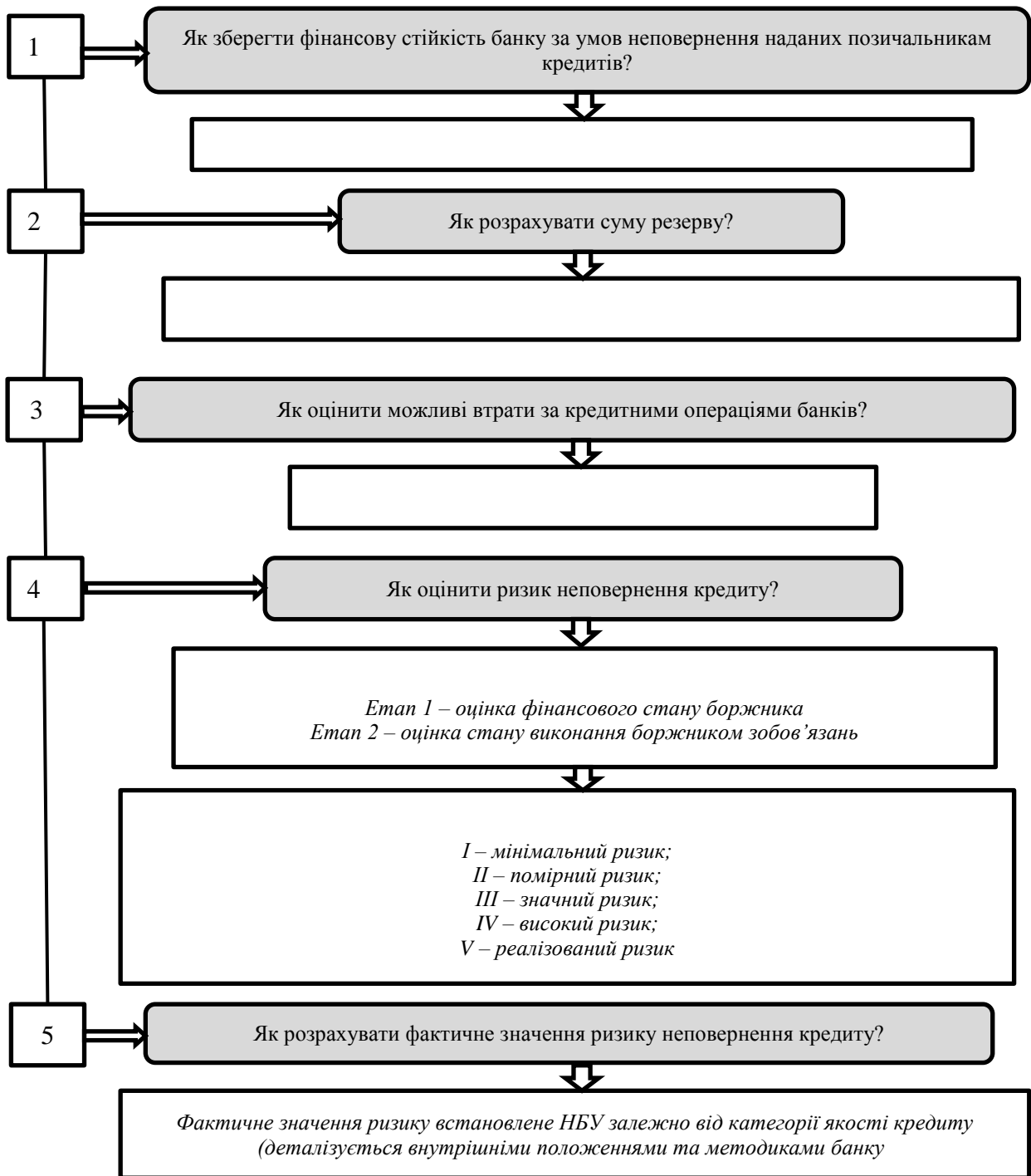

Рис. 1. Логічна послідовність формування резервів за кредитними операціями банків

Банк визнає зменшення корисності за наданими кредитами, якщо є об'єктивне свідчення зменшення їх корисності внаслідок певних подій, що відбулися після їх первісного визнання, і які впливають на попередньо оцінені майбутні грошові потоки за наданими кредитами. Свідченням зменшення корисності наданого кредиту, а, отже, і зміни розрахованого грошового потоку, можуть бути:

- фінансові труднощі позичальника;
- порушення умов договору;
- висока ймовірність банкрутства або фінансова реорганізація позичальника;

• зникнення активного ринку для фінансового активу з причин фінансових труднощів [7].

Сума зменшення корисності за кредитом визначається за формулою:

$$\text{Резерв} = \text{БВ} - \text{ТВ}_{\text{мгп}},$$

де БВ – балансова вартість кредиту; $\text{ТВ}_{\text{мгп}}$ – теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за кредитом.

Теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків визначається за формулою:

$$\text{ТВ}_{\text{мгп}} = \sum_{i=1}^n \frac{\text{ГП}_i}{(1 + i_{\text{эф}})^{t_i}}$$

де ГП_i – попередньо оцінений майбутній грошовий потік за період t ; $i_{\text{эф}}$ – ефективна ставка відсотка, розрахована під час первісного визнання фінансового активу; t_i – тривалість періоду до виникнення i -го грошового потоку; i – кількість періодів; n – кількість грошових потоків.

При розрахунку теперішньої вартості майбутньо очікуваних грошових потоків враховується ризик непогашення кредиту та вартість активів, наданих в якості забезпечення погашення кредиту. Тому наступними етапами розрахунку сум резерву за наданими кредитами є визначення показника ризику за кредитом та коефіцієнта ліквідності забезпечення.

Методика оцінки ризику непогашення кредиту є різною для банків, бюджетних установ, інших юридичних осіб та фізичних осіб. На рис. 2 представлена методика розрахунку фактичного значення ризику кредиту, що наданий юридичній особі (крім банків та бюджетних установ). Методика розрахунку кредитного ризику для інших видів позичальників також складається із чотирьох послідовних етапів, проте має певні відмінності:

- для оцінки фінансового стану позичальника-фізичної особи застосовуються кількісні (сукупний чистий дохід; суми коштів на банківських рахунках; показники поточної платоспроможності) та якісні (наявність рухомого та нерухомого майна; соціальний статус клієнта; вік клієнта) показники, що в поєднанні визначають один з чотирьох класів боржника (клас А, Б, В, Г);

- фінансовий стан позичальника-банку оцінюється не рідше 1 разу на місяць шляхом отримання інформації про дотримання банком економічних нормативів та нормативів обов'язкового резервування, аналізу якості активів і пасивів, показників ліквідності, прибутковості, перевірки виконання позичальником зобов'язань у минулому, а також з врахуванням інформації в аудиторських звітах; за результатами аналізу боржник відноситься до одного з чотирьох класів (клас А, Б, В, Г);

- фінансовий стан позичальника-бюджетної установи оцінюється не рідше, ніж 1 раз на 3 місяці із врахування інформації щодо стану виконання бюджету, боргового навантаження бюджету установи, передбачених в бюджеті установи витрат на погашення кредитів [6].

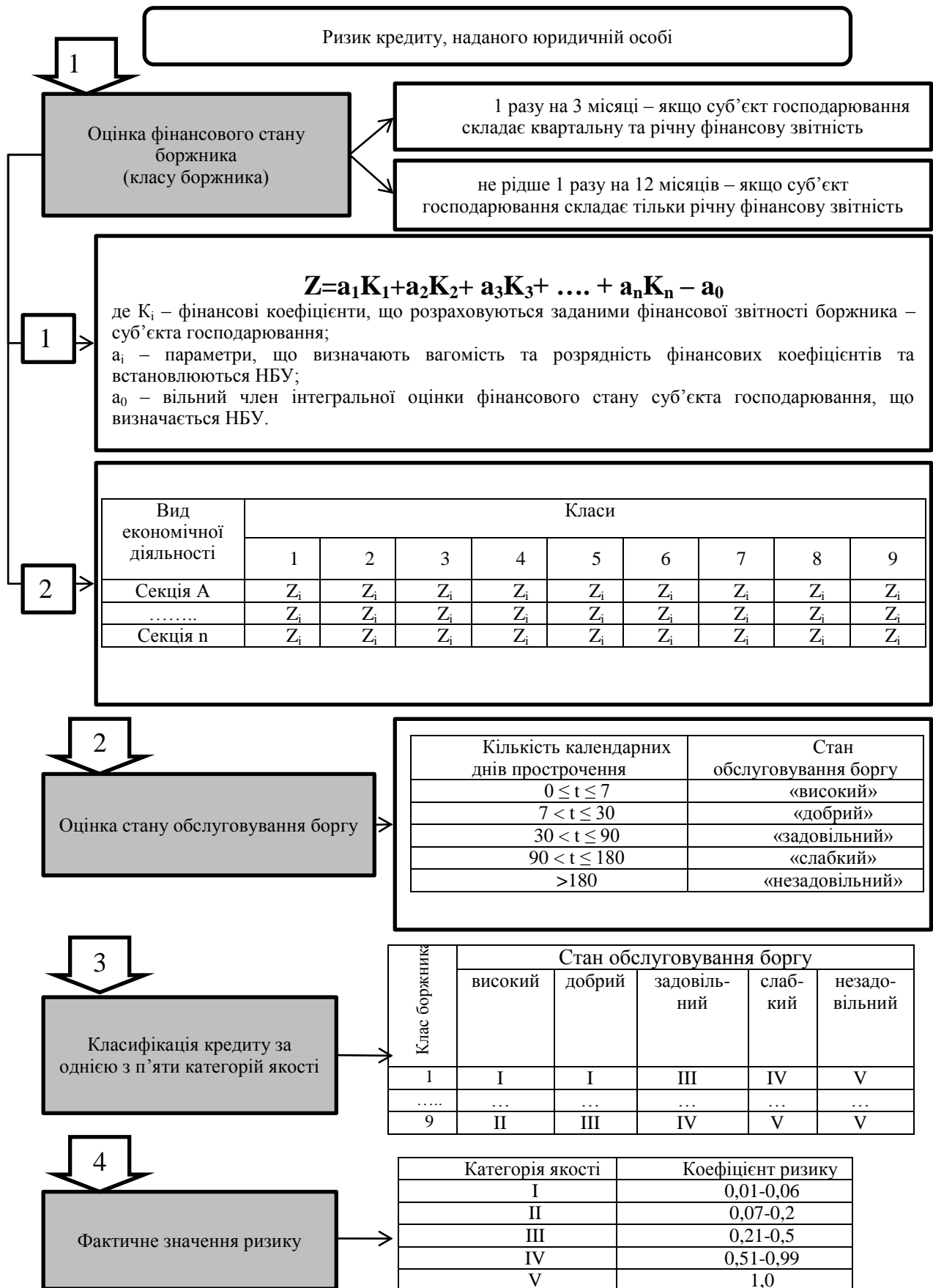

Рис. 2. Методика розрахунку ризику кредиту, наданого юридичній особі

На величину резерву, що формується у випадку виникнення ризику непогашення кредиту, впливає вартість забезпечення зобов'язань позичальника. В якості забезпечення використовуються гарантія та застава.

Відповідно до Цивільного кодексу України гарантія - це забезпечення виконання зобов'язання, в силу якого «банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку» [8]. В якості забезпечення кредитів банк приймає гарантії урядів країн та банків, що мають рейтинг не нижче «BBB-», міжнародних багатосторонніх банків, а також банків України, забезпечених грошовим покриттям на строк, не менший, ніж строк користування кредитом.

В свою чергу, застава – це забезпечення виконання зобов'язання, в силу якого «кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника» [8]. Предметом застави може бути:

- 1) наявне нерухоме та рухоме майно (основні засоби, цінні папери, товари, біологічні активи);
- 2) майно, яке заставадавець набуде після отримання кредиту (майбутній врожай, приплід худоби);
- 3) майнові права на грошові кошти, банківські метали, цінні папери.

Відповідно до п. 1.3. Інструкції №481, до майбутніх грошових потоків за наданим кредитом, що забезпечений заставою, банк включає суму коштів від ймовірної реалізації цієї застави на дату, з якої він починає формувати резерв за цим кредитом. Важливо зазначити, що загальна сума недисконтованих майбутніх грошових потоків після настання непередбачуваних подій (виникнення ризику непогашення кредиту) не може перевищувати первісно оцінених грошових потоків відповідно до кредитного договору. Таким чином, до грошових потоків за кредитом на дату формування резерву додаються грошові потоки від ймовірної реалізації застави в сумі, що не перевищуватиме базові грошові потоки (визначені в умовах кредитного договору).

На рис. 3 наведений розподіл можливих забезпечень наданих кредитів за рівнем ліквідності.

Рис. 3. Класифікація забезпечень за рівнем ліквідності

Висновки. За результатами опрацювання нормативних актів НБУ систематизовано методику формування резервів за кредитними операціями банків. Виокремлено чотири етапи розрахунку ризику кредиту, що надається суб'єкту господарювання: оцінка фінансового стану боржника, оцінка стану обслуговування боргу, визначення категорії якості кредиту та визначення фактичного значення ризику кредиту. Наведено класифікацію активів, що надаються в якості забезпечення кредитів та зменшують суму резерву до формування. Отримані результати слугують базою для розрахунків сум резервів за знеціненими кредитами, що будуть представлені в наступних публікаціях.

Список використаних джерел:

1. Положення про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні [Електронний ресурс] : Затв. постановою Правління НБУ №806 від 11.12.2014. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Кіндрацька Л. М. Фінансовий та управлінський облік у банках : підруч. / Л. М. Кіндрацька ; М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2008. - 816 с.

3. Снігурська Л. П. Огляд змін у МСФЗ щодо обліку фінансових інструментів та формування фінансової звітності, запланованих на 2010-2011 роки / Л. П. Снігурська // Вісник НБУ. – № 1, 2011 – С. 44-52.
4. Оцінювання фінансових інструментів банку за Міжнародними стандартами фінансової звітності: навч. посібник / П. М. Сенищ, В. І. Ричаківська, М. Л. Лапішко, Л. П. Снігурська. – К. : УБС НБУ, 2009. – 451 с.
5. Щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : Лист НБУ №42-311/382 від 29.01.2004. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Затв. постановою Правління НБУ №23 від 25.01.12.
7. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України: Затв. постановою Правління НБУ №481 від 27.12.07.
8. Цивільний Кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.